

Hukuki ve Ekonomik Bir Araç Olarak Çevre Vergileri: Türkiye'nin Deneyimi

Seyfi Yıldız^a, Kübra Aydın^b

^a Kırıkkale University, Türkiye, seyfiyildiz@hotmail.com, <https://orcid.org/000-0002-2382-4454>

^b Kırıkkale University, Türkiye, kbraaydnli5@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6535-3857>

Environmental Taxes as a Legal and Economic Tool: Türkiye's Experience

ARTICLE INFO

Research Article

2025, Vol. 7(1), 21-39

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 22.01.2025

Revised: 26.02.2025

Accepted: 11.03.2025

Available Online: 26.03.2025

JEL Code: Q51, Q58, S56

Keywords: Environment, Environmental Tax, Environmental Law.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Vergisi, Çevre Hukuku.

Abstract

This study analyzes the legal foundations and implementation of environmental taxes in Türkiye. Environmental taxes are significant fiscal instruments developed to reduce environmental pollution and preserve natural balance. Although environmental taxes are not explicitly defined in Türkiye's legal framework, it has been observed that indirect taxes play a supportive role in environmental policies. Taxes such as Special Consumption Tax (SCT), Motor Vehicle Tax (MVT), and Environmental Cleaning Tax (ECT) encourage environmentally friendly practices. Furthermore, incentive mechanisms such as zero-waste management systems, charges for plastic bags, and support for electric vehicles contribute to raising environmental awareness.

The study highlights the need to strengthen the legal infrastructure, align with international standards, and promote widespread public awareness to enhance the effectiveness of environmental taxes. Environmental taxes stand out as a key tool in achieving sustainable development goals and minimizing environmental damages.

Hukuki ve Ekonomik Bir Araç Olarak Çevre Vergileri: Türkiye'nin Deneyimi

Öz

Bu çalışma, çevre vergilerinin hukuki temellerini ve Türkiye'deki uygulamalarını analiz etmektedir. Çevre vergileri, çevre kirliliğinin azaltılması ve doğal dengenin korunması amacıyla geliştirilen önemli mali araçlar arasında yer almaktadır. Türkiye'de çevre vergileri doğrudan tanımlanmış bir çerçeveye sahip olmamakla birlikte, dolaylı vergiler aracılığıyla çevre politikalarına destek sağlandığı gözlemlenmiştir. Özellikle Özel Tüketim Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Çevre Temizlik Vergisi gibi uygulamalar, çevre dostu davranışları teşvik etmektedir. Bu konuyla ilgili Avrupa Birliği üyesi ülkeler çevre ile ilgili bir reform yaparak alınması gereken vergiler arasında enerji vergisi, kirlilik vergisi, kaynak vergisi ve atık vergisini göstererek bu vergiler uygulanmaya konulmuştur. Ülkemizde bu konu ile ilgili doğrudan mevzuat düzenlenmesi bulunmamakla birlikte her yıl belirlenen vergilerin istatistikleri yayınlanmakta ve bu alanda iyileşme çalışmaları yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, sıfır atık yönetim sistemleri, plastik poşetlerin ücretlendirilmesi ve elektrikli araçların desteklenmesi gibi teşvik mekanizmaları da çevresel farkındalığı artırmaya yönelik önemli adımlardır.

Çalışmada, çevre vergilerinin etkinliğini artırmak için hukuki altyapının güçlendirilmesi, uluslararası standartlara uyum sağlanması ve toplumsal bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılmasını önermektedir. Çevre vergileri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada ve çevresel zararların en aza indirilmesinde kilit bir araç olarak öne çıkmaktadır.

To cite this document: Yıldız, S. & Aydın, K. (2025). *Environmental Taxes as a Legal and Economic Tool: Türkiye's Experience*. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 7(1), 21-39. doi:10.47103/bilturk.1624967.

1. Giriş

İnsan faaliyetleri sonucunda meydana gelen ve etkisi tüm dünyada hissedilen iklim değişikliği, toplumların ekonomik ve sosyal düzenini bozan en önemli sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşmenin hızla ilerlemesi ve fosil yakıt tüketiminin artışı gibi unsurlar, bu sorunun giderek kronikleşmesine neden olmaktadır. Günümüzde çevre sorunlarının giderek artması, devletlerin ve uluslararası kuruluşların bu konuda etkili politikalar geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Çevre kirliliğinin en önemli unsurlarından biri olan sera gazı (CO₂) emisyonlarının azaltılması, ülkelerin küresel düzeyde öncelik vermesi gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanabilmesi için çevrenin korunması elzemdir ve bu doğrultuda ülkeler, kendi ulusal politikalarını geliştirmektedir.

Bu bağlamda, çevreyi korumak amacıyla atılan en önemli adımlardan biri çevre üzerinden alınan çevre vergileridir. Çevresel vergiler, hem kirliliği azaltmaya yönelik zorlayıcı önlemler sunmakta hem de kişi, kurum ve kuruluşların çevre dostu faaliyetlerini teşvik eden en önemli mali araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yeşil vergi” olarak da adlandırılan çevre vergileri, dışsallıkları içselleştirerek kirlilik maliyetlerinin kirleten tarafa yüklenmesini sağlamaktadır. Bu vergiler, bir yandan kamu gelirlerinin artırılmasına katkı sağlarken diğer yandan çevresel zararların en aza indirilmesine yardımcı olmaktadır. Ancak, bu vergilerin adil ve etkin bir şekilde tahsis edilebilmesi için devletlerin anayasal düzenlemelerinde bu konunun açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde çevre korumaya ilişkin çalışmaların hukuki temelleri ise çok eski bir geçmişe dayanmamaktadır.

Bu makale, çevre vergilerinin hukuki temellerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kirliliğin azaltılması ve sürdürülebilir bir doğal düzenin oluşturulması kapsamında yapılan uluslararası anlaşmalar ile bu anlaşmaların kapsamı ele alınmış; ayrıca Türkiye’de çevre koruma kapsamında uygulanan vergilerin hukuki dayanakları tartışılmıştır. Çevre vergilerinin sağladığı teşvik unsurları da bu bağlamda değerlendirilmiştir.

2. Çevre Vergisi: Kavramsal Çerçeve

Doğal dengeye yapılan bilinçsiz ve dengesiz müdahaleler, çevre kirliliğine yol açmaktadır. Plansız tarımsal faaliyetler, çarpık şehirleşme, sağlıksız turizm uygulamaları gibi nedenler bu kirliliğin kronik bir hale gelmesine sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra, doğal düzenin yoğun ekonomik faaliyetler için tahrip edilmesi, çevre bilincinin topluma yeterince aktarılamaması, üretim süreçlerinde yalnızca kâr amacı güdülmesi ve doğaya yönelik olumsuz dışsallıklara karşı önlem alınmaması da bu sorunun derinleşmesine neden olmaktadır. İnsan yaşamının sürdürülebilir bir şekilde ilerleyebilmesi, ekonomik refahın artması ve ekonomik faaliyetlerin dengeli bir şekilde sürdürülebilmesi için çevrenin korunmasına yönelik önlemlerin alınması elzemdir (Tanrıvermiş, 1997: 303).

Çevre kirliliği, yalnızca ulusal değil, aynı zamanda uluslararası bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin tek başına alacağı çevre koruma önlemleri yetersiz kalmakta ve bu durum, çevre, ekonomi ve enerji gibi alanların çevre koruma politikaları içinde önemli unsurlar olarak değerlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu unsurların ele alınmasıyla birlikte ortaya çıkan çevre ekonomisi, çevre kirliliğinin nedenlerini, etkilerini ve bu sorunlara yönelik alınabilecek önlemleri sistematik bir şekilde analiz etmektedir. Doğal dengenin bozulması, ekonomik ve sosyal dengelerin de bozulmasına neden olmakta; bu durum, maliye politikalarının çevre sorunlarının çözümüne yönelik katkı sağlamasını gerektirmektedir. Çevre kirliliği, aynı zamanda ekonomik problemlerin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir (Kargı ve Yüksel, 2010: 190).

Çevreyi koruma amaçlı en önemli araçlardan biri, çevre vergileridir. Çevre vergileri, çevreye zarar veren faaliyetleri kısıtlamayı amaçlayan ve kirliliğin giderilmesine yönelik cezai yaptırımlar uygularken, doğal dengeyi koruyan üretici ve tüketicilere teşvikler sunan önemli bir mali araçtır. Günümüzde “yeşil vergi” veya “ekolojik vergi” olarak da adlandırılan çevre vergileri, çevreye büyük zarar veren emisyon salınımı, doğal kaynakların aşırı kullanımı ve atık yönetimi gibi olumsuz faaliyetleri azaltmak amacıyla teşvik edici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre vergileri, çevre politikalarının etkin bir şekilde işlemlerini sağlamak ve sosyal refahı artırmak için son derece önemli bir mali araçtır. Bununla birlikte, çevre kirliliğini tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu nedenle, çevre vergileri, kirliliği en aza indirmeyi ve kontrol altına almayı hedefleyen bir politika aracıdır (Kayaer, 2013: 132-133).

Çevreye zarar veren faaliyetlerin (örneğin emisyon oranı, atıkların azaltılması, ekolojik atıklar gibi) sınırlandırılmasını amaçlayan çevre vergileri, “kirleten öder” ilkesi doğrultusunda, çevreye ve topluma zarar veren kişi veya kuruluşların bu maliyetleri üstlenmesini sağlamaktadır. Serbest piyasa ekonomisinde üretimin büyük çoğunluğu özel sektör tarafından gerçekleştirilmekte olup, maliyetleri düşürerek kâr maksimizasyonu sağlama hedefi, genellikle çevre kirliliğini artırmaktadır. Bu durum, kirlilikle mücadele için alınan önlemlerin maliyetini artırmakta ve kirliliğin en düşük düzeyde tutulmasını öncelikli bir hedef haline getirmektedir. Çevre vergilerinde adaletin sağlanması açısından, kirliliğe neden olan tüm üretici ve tüketicilere eşit oranda vergi uygulanması önem arz etmektedir (OECD, 2012: 198).

Dışsallıkların içselleştirilmesi amacıyla uygulanan çevre vergilerinde, dışsallığın türüne göre vergi matrahı belirlenebilmektedir. Çevre vergilerinin temel amacı, kirliliği optimum düzeyde tutmak ve doğal dengenin sağlıklı bir şekilde işlemlerini sağlamaktır. Bu vergiler, sürdürülebilir kalkınmanın kontrol altında tutulmasına katkıda bulunurken, çevre dostu teknolojilerin desteklenmesi, enerji verimliliğinin artırılması ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla teşvik ve yatırımlar için önemli bir araç olarak işlev görmektedir (Vergi Konseyi, 2023: 33-35).

3. Çevre Vergilerinin Amacı

Çevre vergileri, çevreye zarar veren mal ve hizmetlerin maliyetini artırarak üretici ve tüketicileri çevre dostu üretim ve tüketim faaliyetlerine yönlendiren önemli bir mali araçtır. Bu vergiler, doğayla uyumlu teknolojilerin geliştirilmesine katkı sağlarken, ülkenin vergi gelirlerini artırıcı bir etki yaratmakta ve işgücü piyasasında vergi yükünün azalmasını sağlayarak ekonomik sürdürülebilirliğin temininde önemli bir rol oynamaktadır (Ferhatoğlu, 2003: 3-4). Çevre vergileri, yalnızca doğal dengenin korunarak gelecek nesillere aktarılmasını değil, aynı zamanda ekonomik refahın artırılmasını da hedefleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Tarımdan sanayiye, çevrenin sağlıklı bir işleyişe sahip olması, üretim kalitesini artırmakta ve bu durum dolaylı olarak ülke refahı ile gelir düzeyinde artış sağlamaktadır. Bu nedenle, ülkeler çevreyi koruma politikaları çerçevesinde çevre kanunları oluşturarak bu alana yönelik düzenlemelere öncelik vermektedir.

4. Çevre Kirliliğinin Önlenmesi Kapsamında Yapılan Uluslararası Anlaşmalar

Çevre kirliliğinin en önemli sorunlarından biri sera gazı salınımıdır. Bu sorunun temel bileşeni olan karbon dioksit (CO₂), fosil yakıtların yoğun şekilde tüketilmesi sonucu ortaya çıkmakta ve iklim değişikliği ile küresel ısınma gibi küresel çevre sorunlarını tetiklemektedir. Bu problemin önüne geçmek amacıyla birçok uluslararası anlaşma yapılmış ve çeşitli politikalar üretilmiştir (Fındık, 2007: 69).

4.1. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Sera gazı salınımını azaltmak ve bu salınımı en azından optimum düzeyde tutmak amacıyla Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi hazırlanmıştır. Bu sözleşme için yapılan hazırlıklar, 1990 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hükümetler arası görüşmelerle başlamış, 1992 yılında imzalanmış ve 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Yaklaşık 190 ülkenin taraf olduğu sözleşmenin temel amacı, insan kaynaklı sera gazı salınımlarını ve iklim değişikliğini kontrol altına almak için ortak sorumluluklar ve yükümlülükler getirmektir. Sözleşme, mali kaynakların oluşturulması, teknoloji transferi ve finansman gibi konuları içeren anayasal sorumluluklar da getirmiştir. Temel amacı, atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarını, ekosistemlerin doğal olarak uyum sağlayabileceği bir seviyede stabilize etmek olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda kısaca özetleyecek olursak bu sözleşme, taraf devletlerin sera gazı emisyonlarını sınırlamasını, gelişmekte olan ülkelere teknik ve mali destek sağlanmasını, iklim değişikliği ile ilgili bilimsel araştırmaların ve raporlamaların artırılmasını teşvik etmektedir (BM, 1992:3). Türkiye, 2004 yılında 189. ülke olarak bu sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşmenin amacı, atmosferde biriken sera gazlarının insan eliyle oluşabilecek olumsuz etkilerini azaltarak CO₂ salınımını minimum seviyeye indirmektir (DPT, 2000: 13-14).

4.2. Kyoto Protokolü

İklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası iş birliği büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Kyoto Protokolü, 1997 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kapsamında kabul edilerek, gelişmiş ülkeler için yasal olarak bağlayıcı sera gazı emisyon azaltım hedefleri belirleyen ilk uluslararası anlaşma olmuştur (Grubb vd.,1999: 22). Protokol, sanayileşmiş ülkelerden 55'inin onaylamasını zorunlu kılan bir madde nedeniyle, imzalandığı dönemde yürürlüğe girmemiştir. Bu protokol, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salınımını azaltmaya yönelik katı düzenlemeler ve belirli bir takvim dâhilinde hedeflerin gerçekleştirilmesini içermektedir. Sera gazı salınımlarının özellikle kimyasal gübre kullanımı ve hayvancılık atıkları gibi kaynaklardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Türkiye, protokolün ek maddelerinde yer almakla birlikte taraf ülkeler arasında yer almamıştır. Ancak, küresel ısınmaya neden olan tüm gazlar protokol kapsamına alınmıştır. Protokol, hedeflerin gerçekleştirilmemesi durumunda uygulanacak yaptırımlar konusunda net bir çerçeve sunmamaktadır (Ulueren, 2001).

4.3. Paris İklim Anlaşması

4 Kasım 2016'da yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşması, iklim değişikliği konusunda yapılan önceki anlaşmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Türkiye, anlaşmayı imzalamış ancak taraf olarak onaylamamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin açıkladığı niyet beyanında 2030 yılına kadar sera gazı salınımının %21 oranında azaltılacağı taahhüt edilmiştir. Türkiye, düşük karbonlu kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalarını sürdürmekte ve bu konuda ulusal stratejiler geliştirmektedir. COP21 toplantısı öncesinde 2015 yılında Türkiye'nin emisyon azaltım hedeflerini içeren belgeler sunulmuştur. Bu çerçevede alınan önlemler, yalnızca çevre politikası olarak değil, Türkiye'nin doğrudan karşı karşıya olduğu bir sorun olarak ele alınmıştır (TÜSİAD, 2020: 8).

Uluslararası anlaşmalar, küresel ısınmayı önlemek amacıyla taraf ülkelere çeşitli önlemler alma zorunluluğu getirmiştir. Ancak, somut ve kesin uygulamaların yetersizliği, ülkelerin isteksiz tutumları ve sorumluluklardan kaçınma eğilimleri, bu sözleşmelerin etkisiz kalmasına neden olmuştur. Bu durum, Kyoto Protokolü'nden Paris İklim Anlaşması'na kadar birçok girişimin zayıf kalmasının temel sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Çevre kirliliğinin yoğun olduğu ülkelerde, sera gazı salınımını azaltmaya yönelik adımlar yeterince kararlı bir şekilde atılmadığından, çözüm süreci kronikleşmektedir (Vergi Konseyi, 2023: 48).

5. Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergilerinin Hukuki Dayanağı

Küreselleşme ile birlikte etkileri daha belirgin hale gelen iklim değişikliği, uluslararası bir sorun olarak tüm ülke ekonomileri üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Yapılan çalışmalar, ülkelerin sera gazı salınımını azaltma ve emisyon kontrolüne yönelik yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, bu durumun ciddi ve kronik ekonomik sorunlara yol açacağını göstermektedir. Bu bağlamda, ülkeler çevreyi korumak ve doğal dengeyi sürdürülebilir kılmak amacıyla politikalarında bu sorunlara yer vermektedir (Bayraç ve Doğan, 2016: 26).

- Türkiye, yeşil ekonomiye geçiş ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli adımlar atmaktadır. Çevre koruma politikaları, ekonomik ve sosyal kalkınma ile doğal dengenin korunmasına yönelik oluşturulan stratejilere rehberlik etmektedir (Okumuş, 2013: 34-35). Ülkemizde çevre ile ilgili ilk doğrudan düzenlemeler 1982 Anayasası’nın 56. Maddesinde görülmektedir Herkesin sağlıklı dengeli ve düzenli bir çevrede yaşama hakkı vardır. Bu çerçevede çevreyi geliştirmek, doğal dengenin düzenli işleyişini korumak ve çevre kirliliğinin önüne geçmek için devlet ve halk koordineli çalışma yürütmek zorundadır (1982 anayasası, md. 56). Daha Sonra 2872 sayılı Çevre Kanunu ile daha açıklayıcı bir düzenleme hayata geçirilmiştir. Bu Çerçevede;
- Kıyılar deniz, göl ve akarsular ile bunların sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararının olması gerekmektedir. Kıyıların sahil şeritlerinden yararlanmasındaki şartları kanunla belirtileceği ifade edilmiş ve buradaki kirlenmelere karşı kanunda önemli adımlar atılmaktadır (1982 Anayasası, md. 43).
- Devlet, toprağın sağlıklı işletilmesi, toprak verimliliğinin sağlanması, erozyonla mücadelede kaybedilen toprakların çiftçiye yeniden kazandırılması için gerekli olan tüm önlemleri alır. Kanunda bu amaçlar doğrultusunda değişik tarım bölgelerinin tarım ağını geliştirmektedir. Bu doğrultuda anayasamız toprağın sağlıklı işletilmesi için kurumlarının çalışmalarına rehberlik etmektedir (1982 Anayasası, md. 44).
- Ayrıca tarım arazilerin, çayır ve mezarların amacı dışında kullanılması bu kullanım sonucu doğacak tahribatın önüne geçilmesi ile birlikte tarımsal üretim planlamasını yaparak bitkisel üretimlerin ve hayvansal üretimin artışını sağlamak maksadıyla bu alanlara yönelik araçların geliştirilmesine katkı sunmaktadır (1982 Anayasası, md.45).
- Tarih, kültür ve tabiat varlıklarımızın korunması amacıyla destekleyici ve teşvik edici önlemleri devlet alır. Bu konu ile ilgili yardımlar istisnalar ve muafiyetler kanunla düzenlenmektedir (1982 Anayasası, md. 63).
- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için, ekonomik, sosyal ve kültüre çerçevede sanayi ile tarımın ülkemizde denge içinde uyumlu biçimde gerçekleşmesi için çeşitli planlamalar yapmak, bu doğrultuda gerekli

tasarruf tedbirleri ile üretim arttırıcı, fiyat istikrarını sağlamak için kaynakların sağlıklı kullanılmasını hedef alır (1982 Anayasası, md.166).

- Ormanlarımızın korunması, ormanlık sahalarımızın genişletilmesi için gerekli kanunların oluşturulmasında devlet gerekli tedbirleri almaktadır. Orman yangınları sonucunda yok olan ormanların yeniden oluşması için devlet kendi kurum ve kuruluşları çatısı altında çalışmalar yapmaktadır (1982 Anayasası, md. 169).

1982 anayasanın da çevre ile ilgili düzenlemeler yukarıda ifade edilen maddeler çerçevesinde ifade edilmiştir. Bu anayasa genel hatlarıyla çevreyi korumak için ne yapılması gerektiğini kısaca gösteren çevre düzenlemeleridir. Çevre ile ilgili doğrudan düzenlemeler belediye kanununda çevre ve temizlik vergisi çatısı altında ifade edilmektedir. Bir başka deyişle belediyeler kanununda çevre ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

Belediye, sınırları içerisinde imar, su ve kanalizasyon gibi şehrin altyapısını geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevreyi daha düzenli bir hale getirmek temizlik ve katı atık projeleri geliştirip uygulamak ağaçlandırma ve park alanlarının sağlıklı yürütülmesini sağlamak için gerekli tedbirler almaktadır (5393 Belediye kanunu, md.14).

İçme kullanma endüstri sularının sürdürülebilirliğini sağlamak, atık su ve yağmur sularının geri kazanımını sağlamak için gerekli tedbirler ışığı altında gerekli tesislerin kurulması ile işletilmesi, katı atıkların toplanması taşınması ve ayrıştırılması ve dahi geri kazanımının sağlanması için belediyeler gerekli hizmetlerin verilmesinde görevlidirler (5393 Belediye kanunu, md.15).

Meclisin çalışması ve katılması için gerekli olan usul ve esasların çevre ve şehircilik bakanlığı tarafından gerçekleştirileceği ve çevre sağlığının korunması için gerekli olan eylemlerin gerçekleşmesi için bakanlıkça çıkarılan yönetmelik esas alınır (5393 belediye kanunu, md.19).

Ülkemizde 2872¹ sayılı çevre kanununda çevreyi korumak için gerekli olan adımlar madde 3 de ilkeler başlığı altında şu şekilde ifade edilmektedir;

- 2872 sayılı kanunun amacı sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çevrenin en optimum düzeyde korunmasını sağlamaktır,
- Bu çerçevede devletin her türlü kurum ve kuruluşlarının tüm birimleri çevreyi korumak ve kirliliği azaltmak için görevlidirler,

¹ Çevre koruma ilkeleri, 2872 sayılı çevre kanununda madde 3’de belirtilen ilkeler başlığından yararlanılarak oluşturulmuştur.

- Arazi alanlarında kullanılabilir kaynakların listelenmesi için alınan kararların işleyişinde ve projelerin uygulanmasında sürdürülebilir kalkınma hedefleri dikkate alınacaktır.
- Ekonomik faaliyetlerin getirisi olan faydaların doğal kaynaklara olan etkisi gözetilerek uygulanmaya konulacaktır.
- Gerçekleştirilen fiskal ve ekstra fiskal faaliyet neticesinde doğal kaynakların ve enerjilerin en etkin bir şekilde kullanılması için atık oluşumunu azaltmak ve geri kazanımlarını sağlamak için çevre dostu teknolojilere uyumlu olunması esas olunacaktır,
- Kirleten öder ilkesi² esastır, bu doğrultuda çevreyi korumak için yapılan harcamaların kirleten veya bozulmasına neden olan kişiler tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir.
- Sıfır atığın sağlanabilmesi için gerçekleştirilen kirliliği önleme çalışmalarında verimliliğin gerçekleşebilmesi için uyulması zorunlu olan esaslar içerisinde vergi ve benzeri yükümlülüklerin payının yenilebilir enerjinin yaygınlaştırılması ve temiz teknolojiye uyumun gerçekleşmesi, motorsuz e elektrikli araçlara yapılan destekler, poşet ve ambalajlara getirilen ek ücretler emisyon ücreti kirletme bedeli, sera gazı emisyonlarının takibi faaliyetlerde piyasaya bağlı araçlar ile ekonomik araçlar ve ekonomik teşvikler kullanılmaktadır³
- Çevre korunması için atılan tüm adımlarda karşılanacak problemlerin çözümü için gerekli olan teknik idari düzenlemeler çevre ve şehircilik bakanlığına ait olduğu ifade edilmektedir.

Küresel bir sorun olan çevre kirliliğini kontrol altında tutmak, kirlilik azaltımını sağlamak için getirilen çevre vergileri sadece çevrenin korunmasına hizmet etmemekte aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesinde en önemli politika unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkeler oluşan problemlere sistemli ve sağlıklı müdahaleler yapılmasında katkı sunarak kanunların işleyişini kolaylaştırmaktadır.

1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile birlikte planlı döneme geçilmiştir. İlk olarak 1963-1977 yılları arasında oluşturulan birinci kalkınma planında çevreyi korumak için yapılması gerekenler yer almamaktadır. Planlama teşkilatında ilk üç dönemde çevre ile ilgili düzenlemeler bulunmamaktadır. Dördüncü kalkınma planı ile birlikte toprak aşınmasına değinen ve bu konunun giderilmesi için alınması gereken tedbirler yer almaktadır. Beşinci kalkınma planı ile birlikte ekonomide

² 6183 Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanun (değişik: 29/11/2018-7153/1 md.1) hükmünden yararlanılmıştır.

³ 6183 Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanun (Değişik: 24/12/2020- 7261/12 md.) hükmünden yararlanılmıştır.

sürdürülebilir bir ivme kazanmak için çevrenin de korunması gerektiği ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. 1985-1989 dönemini oluşturun beşinci kalkınma planının diğer bir özelliği ise bu dönemler dışı açık kalınma politikalarının ağırlık kazandığı ve ikameci politikaların bırakıldığı dönemdir (Kuşat, 2013:4908).

Genel olarak çevre ilgili düzenlenmeler bu tarihlerden sonra her kalkınma politikalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Son oluşturulan on ikinci kalkınma planıyla birlikte çevre ile ilgili tüm alınan önlemler ifade edilmektedir. 2024-2028 yılları arasını oluşturan on ikinci kalkınma planında alınan çevre korunması için önlemler alınmıştır.

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ışığında iklim değişikliğinin maruz bıraktığı etkileri iyileştirmek düşük karbonlu bir ekonomi sağlamak, çevreye karşı bilincin oluşması ana hedeflerden biri olduğu, Üretim ve tüketim faaliyetlerinin sürdürülebilir olması için çevresel uygulamaların geliştirilmesi için çalışmalar yapılacağı, Oluşan tüm atıkların insan sağlığını etkilememesi için hava, su ve toprak sağlığını korumak için gerekli tedbirlerin alınacağı, Denizde oluşan kirliliğin önlenmesi için, buna sebep olan atıkların kaynaktan çözülmesi için gerekli çalışmalar yapılacağı, kaynakların verimliliğini sağlamak ve döngüsel ekonomi çerçevesinde sürdürülebilir, çevreye duyarlı üretim ve tüketimin gerçekleştirileceği maddeler halinde ifade edilmektedir (DPT, 2023: 2010).

Ülkemizde çevre ile ilgili politikaların alınması gerektiği 1972 yılından itibaren gündeme gelmiştir. Uluslararası anlaşmalarla birlikte farkındalıklar yükselmiştir. Tüm bu görüşmelerin temelini iklim değişikliğiyle mücadele etmektir. Bu mücadelenin en önemli mali politika aracı vergilerdir. Sosyal devlet gereğince çevre ile ilgili sorunların çözülmesi için devlet belirli görevler üstlenmektedir. Bu görevlerin en önemlisi ve yaptırımı kuvvetli aracı vergilerdir. Bu vergiler doğrudan ve dolaylı vergiler olmak üzere kanunlarımızda yer almaktadır. Genel olarak Türkiye’de çevreyi korumak için alınan vergisel önlemler, Motorlu taşıtlar vergisi, özel tüketim vergisi, enerji vergisi, kirlilik vergisi ve doğal kaynak vergisi oluşturmaktadır (Güven ve Bozdoğan, 2018:11).

5.1. Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergileri

Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerin 1992 yılında almış olduğu bir karar ile enerji kullanımı ve karbon salınımının azaltılması ve bu alanda zorunlu bedel alınması önerilmiş bu kapsamda da çevre vergileri alanında vergi reformu yapılarak bazı spesifik vergiler (Enerji vergisi, Kirlilik vergisi, kaynak vergisi vb.) uygulanmaya başlanmıştır (Yıldız, 2006: 105). Bu bağlamda AB uyum çerçevesinde Türkiye’de her yıl Türkiye istatistik kurumunda belirtilen vergiler çevre ve enerji çerçevesinde yayınlandıkları görülmektedir.

Türkiye’de çevre vergileri, doğrudan düzenlenmiş bir alan olmamakla birlikte, dolaylı olarak farklı vergi türleri kapsamında uygulanmaktadır. Çevre ve temizlik

vergisi gibi yerel vergiler, belediyeler tarafından tahsil edilmekte ancak kirliliği önlemede sınırlı bir etkisi bulunmaktadır. Akaryakıttan alınan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), motorlu taşıtlar vergisi (MTV), enerji vergisi, kirlilik vergisi ve doğal kaynak vergisi ise dolaylı çevre vergileri olarak kabul edilmektedir (Vergi Konseyi, 2023: 143).

5.1.1. Enerji Vergileri

Enerji vergilerinin kapsamında enerji üretiminde ve ulaşımda sabit amaçlar dâhilinde kullanılan ürünler yer almaktadır. Bunların içeriğini ise, doğalgaz, petrol, dizel ve benzin gibi ürünler oluşturmaktadır. Enerji ürünleri içeriğinde ise yakıt yağları kömür ve elektrik gibi ürünler yer almaktadır. Ayrıca biyoyakıtlardan kaynaklanan herhangi bir kirliletiçi üründe enerji üzerinden alınan vergilere dahildir. İfade edilen bu yakıtların kullanılması neticesinde, tahrip edici gazlar içerisinde yer alan karbondioksit gazının atmosfere yayılması küresel ısınmanın ana sebebi olarak gösterilmektedir. Bundan dolayı küresel ısınmadan doğan iklim değişikliğinin yaratacağı olumsuz etkiler çevre sorunlarını kronikleştirmektedir. Enerji vergileri ise bu olumsuz etkiyi optimum düzeyde tutmak için oluşturulmuş bir çevre vergisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Eurostat, 2024: 17). Ayrıca, Aytaç (2011)'in ifade ettiğı gibi enerji vergileri kapsamında farklı şekillerde alınan fosil yakıtları gibi kaynakların yurt içinde üretilen ve yurt dışından ithal edilen ürünler olarak alınan vergiler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu ürünleri satan şirketlerin kar paylarından da gelir vergisi alınmaktadır (Aytaç, 2011: 395).

Ülkemizde, 2002 yılında yürürlüğe giren ÖTV kanununda yer alan listelerden biri olan 1. Sayılı listede ifade edilen benzin, doğalgaz, dizel vb. gibi ürünlerin ithalatçılarından ya da rafineri olarak ifade edilen dağıtım erlerinden imal edenlerden veya teslim alanların ÖTV vergisine tabi tutulacağı yer almaktadır. (Taşkan, 2022: 629). Enerji üzerinden alınan tüm vergilerin amacı CO2 emisyonunu kontrol altında tutaktır. CO2 eş değeri olan sera gazı emisyonunun düşük düzeylerde tutulması ülkelerin çevre koruma için hedef bazı seçtikleri değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de 2010 yılından 2022 yılına kadar CO2 sera gazı emisyonunun seyri tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'de Sektörlere göre Sera Gazı Emisyonunun Yıllık Seyri (2010-2022)

Yıl	Toplam Sektör CO2 Değeri	Toplam Enerji değeri
2010	405,3	290,9
2011	434,8	312,6
2012	455,2	324,9
2013	447,3	311,9
2014	466,4	330,4
2015	480,1	344,4
2016	504,1	361,9
2017	531,1	381,8

2018	528,1	374,7
2019	515,6	368,9
2020	530,2	369,5
2021	572,0	406,5
2022	558,3	400,6

Kaynak: Tuik verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2022-53701>

Tablo 1’de, 2010-2022 yılı arasında sektörlerden kaynaklı toplam sera gazı emisyonu ve toplam enerji üretim değerleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere yıllar itibarıyla hem CO2 hemde enerji değerinde artışlar meydana gelmiştir. 2010 yılında 405 olan CO2 değeri 12 yıl sonra 558 seviyesine çıkmıştır. Yine 2010 yılında 290 olan enerji üretimi 2022 yılında 400,6 seviyelerine çıkmıştır. Bu artış atmosferdeki sera gazı salınımını kronikleştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sektörlerdeki üretim sonucunda kirlilik düzeylerini azaltıcı uygulamaların yeterli olmadığını doğal dengeyi bozan bu kirlenmenin ekonomik ve sosyal boyutları ülkeleri hem ulusal hemde uluslararası bir şekilde etkilemektedir. Bu durumun kontrol altına alınması ve bu değerlerin optimum düzeye çekilmesi ülkelerin politikalarıyla da yakından ilişkilidir.

5.1.2. Ulaştırma Vergileri

Ulaştırma vergileri, taşıt alım-satımı ve kullanımı sırasında uygulanan vergilerden oluşmaktadır. Motor hacmi ve araç yaşı gibi kriterlere dayalı olarak alınan motorlu taşıtlar vergisi (MTV), çevreye duyarlı araçların kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, eski araçlardan düşük, yeni araçlardan yüksek vergi alınması, çevresel etkilerin azaltılmasında sınırlı bir başarı sağlamaktadır (Demir, 2017: 67).

AB ve OECD ülkelerinde ulaştırma vergilerinin asıl amacı çevre kirliliğinin önlenmesi değil bu kirliliği yönlendirmek için alınmaktadır. Çünkü en önemli hava kirliliğinin bir numaralı sebebi ulaştırma araçlarıdır. Ülkeler arasında yapılan kara, hava ve deniz ticaretinin en önemli unsuru ulaşım ve bu ulaşımın çevreye verdiği zararlarda yadsınamazdır. Bu ülkelerde genellikle CO2 emisyonunun kontrolü için yaşı küçük olan araçlardan düşük vergi yaşı yüksek olanlardan ise yüksek vergi alınmaktadır (Yalçın, 2013: 147).

Türkiye’de uygulanan ulaşım vergisi ise motorlu taşıtlar vergisi (MTV)’dir. Bu vergiler satıcı ve alıcı tarafından farklı vergileme sistemine tabidir. Ayrıca MTV sisteminde eski araçlar daha düşük fiyattan vergilendirilirken yeni araçlara yüksek vergi uygulanmaktadır. Bunun yaydığı olumsuz etki ise modeli düşük araçların kullandığı yakıtların CO2 değerinin artma sebepleri arasında gösterilmektedir. Bu artışın azaltılmasında Ab uyumunun yapılması tek başına yeterli olmayacaktır.

Çünkü yeni araçlar vergilendirilirken CO2 salınımı tek başına baz alınmamakta başka durumlarda (ÖTV vb.) entegre edilmektedir (Kaplan, 2012:216).

Tablo 2. Model Yılına Göre Motorlu Kara Taşıt Sayısı

Model Yılı ⁴	Otomobil Sayısı	Toplam Kara Taşıt Sayısı
1985	44,554	120,204
1990	165,179	255,473
1995	196,204	284,469
2000	382,921	568,079
2005	393,550	899,524
2010	381,409	689,631
2015	742,220	1,279,994
2020	677,086	1,138,594
2021	531,566	1,061,876
2022	598,208	1,347,206
2023	821,705	1,921,436

Kaynak: [Tuik verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.](https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103)
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>.

Model yıllarına göre araç sayılarına baktığımızda beşer yıllık periyotlarda veriler gösterilmesine rağmen eski model araçlar ile yeni model araçlar arasındaki araç sayıları arasında ciddi bir taşıt farkı yoktur bunun sebebi ise eski model araçların vergileme oranı yeni araçlara kıyasla daha düşüktür. Bu vergileme yönteminin çevreye olan zararı ciddidir. Çünkü eski taşıtların yakıt tüketimi ve kullandığı yakıtlar CO2 arttıran ürünlerin tümünü oluşturmaktadır.

5.1.3. Doğal Kaynak Vergisi

Doğal kaynak vergisi, maden ve petrol yataklarının çıkarılmasında kullanılan alanlardan alınan vergilerdir. Amacı, doğal kaynakların korunmasını sağlamak ve bu kaynaklardan elde edilen gelirlerin adil bir şekilde paylaşılmasını temin etmektir (Demir, 2017: 70). Madenlerin çıkarılmasında uyulacak kurallar 3213 sayılı maden kanununda ifade edilmektedir. Bu kanunun kapsamında madenden sağlanacak vergi geliri maden ruhsatı olan kişiden alınacağı devletten hakkının ocak başındaki fiyattan alınacağı ifade edilmektedir (3213 Kanun, md.3 ve md.14). Doğal kaynakların en önemli unsuru topraktır. Toprağın sağlıklı olması sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçları arasında gösterilmektedir. Toprak sağlığını bozan en önemli kirlenici ürün tarımda kullanılan kimyasal ilaçlardır.

5.1.4. Kirlilik Vergisi

Kirlilik vergisinde, havaya ve suya ölçülen tahmini emisyon değerleri, katı atık üzerinden alınan vergiler yer almaktadır. Geri dönüşümün artması amacıyla yapılan çalışmalar bu vergi dahilinde alınmaktadır. Atık kontrolünün sağlanamaması metan gazının ciddi bir artış sağlamasına neden olmaktadır. Bu metan gazının azaltılması

⁴ Model yılı, Beş yıllık veriler bazında değerlendirilmiştir.

ve su kaynaklarının temizlenmesi bu kaynakların yarattığı toksinlerden kurtulmak için bu alanlardan alınan vergiler kirlilik vergisinin konusunu oluşturmaktadır (Eurostat, 2024: 18).

Türkiye’de atıkların düşürülmesi amacıyla çok projeler yapılmaktadır. Bu projeler katı atık projeleri kapsamında ülkenin her yerinde uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışma kapsamında, kişilere el kitapları, mesleki yeterlilik çalışmaları gibi bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Atık miktarı ne kadar az ise metan gazının azalması da aynı oranda azalmaya gitmektedir. Ülkemizde uygulanan katı atık geri kazanım çalışmaları da kirliliğin azalmasında atılan önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3. Türkiye Geneli Atık Dağılımı (2018-2021)

Yıl	Geri kazanım	Toplam atık (Ton)
2018	11,035,553	16,582,257
2019	12,605,373	25,328,41
2020	15,074,363	29,710,234
2021	17,569,247	32,666,974

Kaynak: Tuik verilerinden yararlanılmıştır. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>.

Türkiye geneli atık dağılımına baktığımızda toplam atık miktarı le geri kazanım miktarı arasında ciddi farklar görülmektedir. Yıllar geçtikçe toplam atık miktarı arttıkça geri kazanım miktarı azalmaktadır. 2018 yılında toplam atık miktarı 16 milyon ton civarındayken geri kazanım payı ise 11milyon ton civarındadır. 2021 yılında 32 milyon ton iken geri kazanım payı 17 milyon ton civarındadır. Bu aradaki uçurum birbirinden uzaklaşması çevre bilincinin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. Türkiye’de Alınan Çevre Vergileri (Milyon TL)

Yıl	Enerji vergisi	Ulaştırma vergisi	Kaynak vergisi	Kirlilik vergisi
2010	32.579	11,483	423	117
2011	34.470	14,813	586	169
2012	37,058	15,577	746	173
2013	46,511	18,475	858	88
2014	47,085	21,120	987	96
2015	52,519	26,630	822	83
2016	57,918	29,762	943	89
2017	65,341	33,836	1,177	159
2018	57,721	31,142	1,871	404
2019	64,054	29,571	2,557	489
2020	72,780	64,137	3,767	288
2021	35,674	87,067	8,377	578
2022	88,504	193,351	13,716	1,295

Kaynak: Tuik verilerinden yararlanılarak hazırlanılmıştır <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>.

Ülkemizde, enerji, ulaşım, kaynak ve kirlilikten alınan vergiler çevreyi korumak için alınan vergiler arasında gösterilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi bu alanlardan alınan vergiler de yıllar itibari ile artış gözlenmektedir. Bu durum devletin çevreye verdiği öncelikli tutumlarının sosyo ekonomi üzerindeki etkisinin arttığını bizlere göstermektedir. Alınan vergilerin giderek artması çevresel sürdürülebilirlik için sıkı tedbirlerin alınıp uygulandığını bizlere göstermektedir

Tablo 5. Türkiye’de Çevre Koruma Harcamaları (Milyar TL)

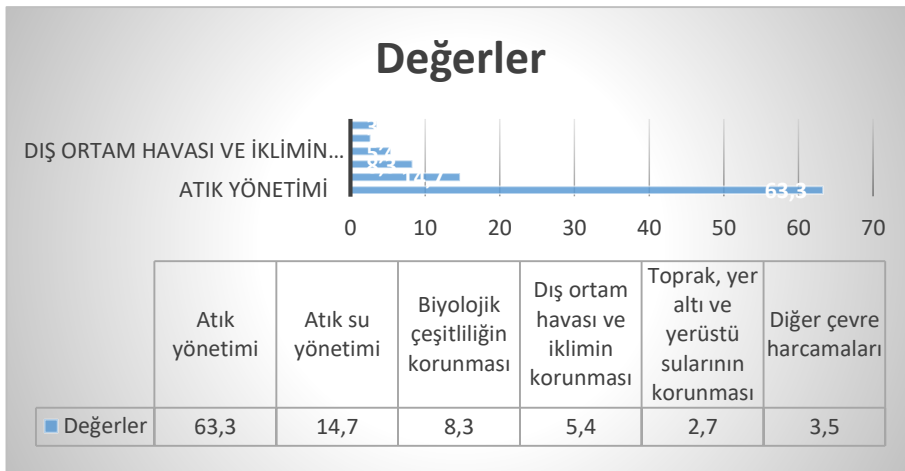
2013	21.110.986.662
2014	24.262.138.313
2015	25.301.923.514
2016	27.402.904.608
2017	34.195.697.085
2018	38.034.278.922
2019	38.293.841.617
2020	41.842.976.017
2021	66.361.965.015
2022	140.256.537.761

Kaynak: Tuik verilerinden yararlanılarak hazırlanılmıştır

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>

Tabloda, 2013-2022 yılları arasında yapılan çevre koruma harcamaları yer almaktadır. Çevre ilgili yapılan harcamalar 2013 yılında yaklaşık 21 milyar dolaylarında iken geçen dokuz sene içerisinde 140 milyar dolara çıkmıştır. Çevre koruma harcamaları ülkenin çevre koruma politikalarına ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Yıllar içerisinde harcamaların giderek artması, ülkede çevre bilincinin arttığını devletin veya özel kesimin çevreyi korumak için var olan kaynaklarından daha fazla kısmını bu alana kaydirdiğini göstermektedir.

Şekil 1: Konularına Göre çevre koruma için yapılan Kamu Harcamaları(2023)

Kaynak: Tuik verilerinden yararlanılarak hazırlanılmıştır
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103>

Çevre koruma harcamalarının %63,3'i atık yönetimi hizmetlerinden, %14,7'si atık su yönetimi hizmetlerinden, %8,3'si biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunmasından, %5,4'i dış ortam havasını ve iklim korumadan %2,7'ü toprak, yer altı ve yüzey sularının korunması ve kalitenin iyileştirilmesinden ve %3,5'i ise diğer çevre koruma kollarından oluşmaktadır. Ayrıca çevre koruma yatırım harcamaları 13,6 milyar TL olarak, gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı ise %0,9 olmuştur.

6. Çevre Vergileri Kapsamında Sağlanan Vergisel Teşvikler

Çevre vergilerinin uygulanmasında genellikle, havaya, suya ve toprağa verilen zararın tazmini esas alınmakta, atık miktarlarına göre vergilendirme yapılmaktadır. **Kirleten öder ilkesi** çerçevesinde, üretici ve tüketici çevreye verdikleri zarar oranında vergilendirilmektedir. Örneğin, naylon poşetlere getirilen vergiler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu vergilerin temel amacı, doğal dengeyi korumak ve gelecek nesillere sağlıklı, sürdürülebilir bir çevre bırakmaktır. Çevre vergilerinin uygulanmasında genellikle **fiskal araçlar** kullanılır ve bu araçların en önemli enstrümanı vergilerdir. Doğrudan bir çevre vergisi bulunmamakla birlikte, mevcut vergi hukuku sistemi kapsamında yer alan Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ve Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) gibi dolaylı vergiler, çevre sorunlarının çözümüne katkı sağlamaktadır (Kayaer, 2013: 133-134).

6.1. Elektrikli Araçların Teşviki

Sera gazı salınımının yoğun olduğu ulaşım sektöründe olumsuz etkileri azaltmak amacıyla, **197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu** kapsamında, elektrikli araçların kullanımını teşvik eden düzenlemeler yapılmıştır. 2019 yılında çıkarılan **7103 sayılı Kanun** ile bu konuda önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir:

- Daha önce minibüs, otobüs gibi araçlar elektrikli olup olmamasına bakılmaksızın toplam ağırlık ve oturma yerine göre aynı oranda vergilendirilmekteydi.
- Otomobil, karavan ve motosikletlerden motor silindir hacmine bağlı olarak vergi alınırken, elektrik motorlu araçlar bu kapsam dışında tutulmaktaydı.
- **7103 sayılı Kanun** ile yalnızca elektrik motorlu otomobil, arazi taşıtı gibi araçlar MTV kapsamına alınmış ve bu araçlara uygulanan vergi oranı %25'e indirilmiştir.

Ayrıca, motor silindir hacmi büyük olan araçlardan yüksek oranda, küçük olanlardan ise düşük oranda vergi alınması, çevreyi korumaya yönelik bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir (197 sayılı Kanun, md.5).

6.2. Damga Vergisi İstisna ve Muafiyetleri

5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun, çevreyi koruma amaçlı Ar-Ge, yenilik faaliyetleri ve tasarım çalışmaları sırasında düzenlenen belgelerden **damga vergisi alınmayacağını** hükme bağlamıştır (5746 sayılı Kanun, md.3/4).

Ayrıca, **488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun (2) sayılı tablosu**, resmi işlerle ilgili belgeler, öğrenciler, askerler, işçiler, çiftçiler ve göçmenlerle ilgili belgelerin vergiden muaf tutulacağını düzenlemektedir. Bu düzenlemeler, tasarrufu teşvik etmek ve çevreyi korumak amacı taşımaktadır.

6.3. Teşvikler ve Plastik Poşet Uygulaması

2872 sayılı Çevre Kanunu çerçevesinde teşvikler kapsamında:

- Sıfır atık yönetim sistemi kuran ve uygulamaya geçiren yerel yönetimlere teşvik sağlanacağı hükme bağlanmıştır (2872 sayılı Kanun, md.7153/7).
- Arıtma tesisi kuran ve işleten işletmelere sanayi tesislerinde kullanılan elektrik enerjisi tarifelerinde %50'ye kadar indirim yapılabileceği belirtilmiştir. Bu düzenlemelerin uygulanmasında Cumhurbaşkanı yetkilidir (2872 sayılı Kanun, md.5991/20).

2019 yılında başlayan plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulaması, kullanım oranını %50'nin üzerinde azaltmış ve 550 bin ton plastik atığın oluşumunu önlemiştir. Ayrıca, bu uygulama sayesinde 22.746 ton sera gazı salınımı azaltılmıştır (Vergi Konseyi, 2023: 169).

Çevre vergileri ve bu kapsamda sağlanan teşvikler, doğal dengeyi koruyarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına hizmet etmektedir. Artan nüfus, üretim ve tüketim faaliyetlerinden kaynaklanan atıkların kontrolü, kimyasal maddelerin tahrip edici etkilerinin azaltılması ve çevrenin korunması, politika yapıcılar tarafından öncelikli olarak ele alınması gereken konulardır. Bu bağlamda, devletin kişilere ve kurumlara sunduğu teşvikler, çevreyi daha yaşanabilir hale getirmek adına kritik bir rol oynamaktadır.

7. Sonuç

Çevre koruma vergileri, çağımızın en büyük sorunlarından biri olan çevresel tahribatla mücadelede kritik bir mali araç olarak öne çıkmaktadır. Sadece çevreye verilen zararları azaltmayı hedeflemekle kalmayıp, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların kesişim noktasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu çalışma kapsamında, çevre koruma vergilerinin hukuki dayanakları, ulusal ve uluslararası mevzuatlar ışığında incelenmiş ve Türkiye'nin bu alandaki uygulamaları detaylı şekilde ele alınmıştır.

Türkiye’de çevre vergilerinin doğrudan düzenlenmiş bir çerçeveye sahip olmamasına rağmen, Özel Tüketim Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Çevre Temizlik Vergisi gibi dolaylı vergilerle çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin desteklendiği görülmektedir. Ayrıca, teşvik politikaları aracılığıyla sıfır atık uygulamaları, yenilenebilir enerji projeleri ve elektrikli araçların kullanımını artırmaya yönelik düzenlemeler, çevresel farkındalığın ve bilincin artırılmasında önemli katkılar sağlamaktadır.

Ancak bu vergilerin ve teşviklerin etkinliğini artırmak için daha kapsamlı ve bütünleşik bir politika yapısına ihtiyaç duyulmaktadır. Hukuki düzenlemelerin daha sağlam bir zemine oturtulması, çevre koruma bilincinin toplum genelinde yaygınlaştırılması ve vergi politikalarının hem çevresel hem de ekonomik etkilerinin optimize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası çevre koruma standartlarına uyum sağlanması ve bu kapsamda ülkeler arası iş birliğinin geliştirilmesi, Türkiye’nin çevresel hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, çevre koruma vergileri, çevresel tahribatı azaltmanın ötesinde, doğayla uyumlu bir kalkınma modeli oluşturulmasında vazgeçilmez bir enstrümandır. Türkiye’nin bu alandaki çabalarının, daha etkili politikalar ve güçlü bir hukuki altyapıyla desteklenmesi hem çevrenin korunması hem de gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakılması adına büyük bir öneme sahiptir. Çevre vergileri, ekonomik ve sosyal faydayı birleştiren yeşil bir dönüşümün temel taşı oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Aytaç, D. (2011). Türkiye’de Enerji Etkinliğini Sağlama ve Çevresel Kirlenmeyi Engellemede Enerji Üzerindeki Zımni Vergi Oranlarının Etkisi. *Maliye dergisi*. 16,392-410
- Bayraç, N.H., Doğan, E. (2016). Türkiye’de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 11(1), 23-48.
- Çelik, Y., Sofracı, İ.E. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma Politikası Aracı Olarak Çevre Vergileri: Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Çevre Vergilerinin Değerlendirilmesi. *Bulletin Of Economic Theory and Analysis*, 7(1). 1-31.
- Demir, A. (2017). *Türkiye’de Çevre Vergisi Uygulaması, Ekonomik Etkileri ve Dünya Uygulamalarıyla Karşılaştırması*, Mali Hizmetler Uzmanlık Tezi, Ankara.
- DPT, Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ankara.
- DPT, Devlet Planlama Teşkilatı, (2023). On İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Ankara.

Eurostat (2024). Environmental taxes, a statistical guide. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/w/environmental-taxes-a-statistical-guide-2024-edition> Erişim Tarihi: 20.08.2024.

Fındık, M.S. (2007). Türkiye’de Çevre Kirliliğine Yol Açan Unsurların Önlenmesi Çerçevesinde Yeşil Vergi. Yüksek lisans tezi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Ferhatoglu, E. (2003). Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri. *E – Yaklaşım Dergisi*, Ekim (3), 1-7.

Güven, A, Bozdoğan, D. (2018). Küresel Bir Kamu Malı Olarak Çevre ve Türkiye’de Küresel Çevre Politikası Araçlarından Vergilerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 1-18.

Grubb, M., Vrolijk, C., Brack, D. (1999). The Kyoto Protocol: A Guide and Assessment. *Royal Institute of International Affairs*, 3-26.

Kargı, V., Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.

Kayaer, M. (2013). Bir Çevre Koruma Aracı Olarak Çevre Vergilerin Sübvansiyon ve Teşviklerin ve Dış Yardımların Kullanılması. *Azerbaycan Vergi Journal*. 129-142.

Kaplan, R. (2012). Motorlu Taşıtlar Vergisinde Otomobillerin Tarife Yapısının Vergi Adaleti ve Çevre Politikaları Açısından Değerlendirilmesi. *Vergi Sorunları Dergisi*, 289, 211-218.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(29), 4896-4916.

OECD, (2012). Development Co-Operation Report 2012 Lesson in Linking Sustainability and Development. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/dcr-2012en.pdf?expires=1725477346&id=id&accname=guest&checksum=F18319AE68F4A5188C28EB78D621444C>.

Okumuş, İ. (2013). Yeşil Ekonomi Göstergeleri Açısından Türkiye’nin Sürdürülebilir Kalkınma Performansı. Yüksek Lisans Tezi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Gaziantep

Tanrıvermiş, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 8(27), 303-328.

Taşkan, Y.Z. (2022). *Vergi Hukuku Genel Hükümler ve Türk Vergi Sistemi*. Adalet Yayınevi, Ankara.

TUSIAD (2020). Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginde-yeni-iklim-rejimi-raporu>.

TUIK, Çevre ve Enerji İstatistikleri.
<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Cevre-ve-Enerji-103> .

Ulueren (2001). İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü.
<https://iklim.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi-i-332872> .

United Nations. (1992). United Nations Framework Convention on Climate Change.
Retrieved from <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.

Vergi Konseyi (2023). Yeşil Vergileme: Uluslararası Gelişmeler Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalışma Grubu Raporu, *Hazine ve Maliye Bakanlığı*, Ankara.

Yıldız, H. (2006): Kirliliğin Önlenmesinde Çevre Vergilerinin Rolü, *İktisat İşletme Finans Dergisi*, 21 (245): 103-122.